

Guld-hästen, Mån-lyktan och Jungfrun i Troll-buren

Det var en gång två fattiga pojkar, som hvarken hade far eller mor, utan måste gå i bygden och tigga sitt uppehälle. Medan de så vandrade omkring, kommo de en dag till ett åkerfält, hvarest säden stod mer än mans-hög. Då sade den äldste: »låt oss plocka några ax, vi ha ännu icke fått någon dagvard.» Den yngre brodern samtyckte härtill, och pojkarne gingo. Men rätt som det var kom der en man gåendes emot dem; han var icke liten, och hade dertill ett mycket bistert utseende. Resen sporde: »hvem har gifvit eder lof att plocka ax på min åker?» Pojkarne svarade: 'vi tänkte, du skulle icke vredgas deröfver; vi voro så hungriga, och du har likväl mycket kvar'. Nu ställde sig jätten helt vänlig, och sade: »jag är icke heller vred; men om j viljen följa mig hem, skolen j få äta eder mätta, och icke behöfva gå omkring att leta ax.» Detta förslag likade den äldste pojken öfvermåttan väl; men hans broder tänkte att jätten väl kunde hafva något svek i sinnet, och ville derföre icke gifva sig i hans våld. Pojkarne höllo så rådplägning med hvarandra. Den äldste sade: »jag tror vi gå med honom.» 'Nej,' genmälte den yngre, 'jag tror det är bäst vi låta bli.' Den äldste invände: »vi kunna ju följa med; om der icke är godt, gå vi väl dädan.» – Resen sporde nu om pojkarne ville komma med honom eller icke. 'Ja, visst komma vi,' svarade den äldre; och så följde bröderna med jätten hem till hans stuga.

När de kommit fram, förde jätten dem in i en liten kammare, och gaf dem så mycken förplägnad, att de aldrig haft det bättre. Han gick derefter ut, och stängde igen dörren. Då sade den äldre pojken: »var jag inte klok, jag, som ville följa med jätten? Nu hafva vi godt, och slippa gå omkring i bygden att tigga.» Den yngre svarade: 'vi ha ännu icke sett huru allt lyktas. Det likar mig illa, att vi blifvit instängde, och icke

få gå och[38] komma, såsom vår sed är.' Den äldre pojken ville icke lyssna till detta tal, utan lade sig att sofva; men den yngre ställde sig på lur vid dörren, för att speja hvad som tilldrog sig utanföre i stugan. Det led så några dagar. Bröderna hade ingen brist på mat; men höllos alltjemnt innestängda.

En qväll, när pojken efter sin vana stod och tittade genom en springa på väggen, märkte han, huru jätten kom in i stugan och begärde fram mat. Medan resen åt, sporde han sin hustru, om icke de begge pojkarne snart voro tillräckligt gödda. Jätte-qvinnan svarade: »den ene är hullig nog; med den andre är det, som det kan.» Jätten sade: 'mig tyckes att de borde vara feta, om du eljest gifvit dem tillräcklig mat. Jag far nu bort och bjuder våra fränder på gästabud; du kan under tiden slagta pojkarne, så att vi må äta upp dem i morgon.' När pilten förnam detta tal gick han bort till sin broder, väckte honom, och förtäljde hvad han hade hört och sett. »Det kan icke vara sannt såsom du säger,» sade den äldste, och smög sig förskräckt fram till väggen. Vid han nu koxade genom borrar, hade tussen just lyktat sin måltid, och ropade åt tjänste-mön, att hon skulle gå efter vatten. »Har du glömt,» sade resen, »att jag vill dricka hvarje gång jag ätit.» Träl-qvinnan undskyllade sig, att det var så mörkt, hon kunde icke hitta vägen till källan. »Tag då min mån-lykta!» mälte jätten med hård röst. Träl-qvinnan tog nu ifrån väggen en lykta, som sken likt månen i dess fylle, och gick så att hemta vatten. När jätten hade druckit, talade han åter till sin hustru: »jag sadlar nu min guldhäst, och rider bort att bjuda gäster. För emellertid ut pojkarne, att du icke må glömma dem.» Derefter gick han bort. Men då den äldste pojken hörde detta samtal, räddes han högeligen, och bad sin yngre broder hitta på råd, att frälsa deras lif. Pojken svarade: »var tröst! jag torde väl finna någon utväg.»

När det lidit en stund på qvällen, kom jätte-qvinnan in till de begge pojkarne. Hon ställde sig mycket vänlig, och talade

många fagra ord. »Följen mig små piltar,» sade hon, »så kunnen J se eder om i stugan; J skolen få ligga der i natt.» Bröderna gjorde såsom hon bad, ehuru den äldste var mycket[39] rädd. Kärningen lät dem nu lägga sig i sängen, lade sig sjelf bredvid, och insomnade hårdt. Men när det led emot midnatt, steg den yngste pojken upp, och lade ett eldstål öfver jättekönans hufvud; ty han visste väl, att stål har makt öfver jättar och andra troll, så att om det lägges öfver dem medan de sofva, kunna de icke vakna förr än dager blir ljus. Kärningen föll nu i en djup sömn, och sof till andra dagen; men pojken väckte sin broder, och smög med honom ut ur stugan, hvarefter bröderna skyndsamt lupu sina färde.

Emot dagningen kommo piltarne till en stor gård, hvarest de klappade på och beddes få låna hus. Bonden, som egde gården, sporde hvadan de voro, medan de kommo så sent till herberge. Bröderna förtäljde nu sitt äfventyr, huruledes de med stor nöd hade flytt ifrån jätten. Då undfick mannen dem väl, och gaf dem mat, dryck och hvad annat de behöfde. Han sade: »icke många äro de som med lifvet kommit ur jättens våld. Akten er allenast, att han icke åter lockar eder. Men han har ingen makt, så länge J ej gån öfver det breda diket, som löper emellan våra åkrar.» Pojkarne tackade bonden för hans goda råd, och lofvade i allt göra såsom han hade sagt.

Fram emot middagstiden kom jätten ridande på sin guld-häst, och stannade invid det breda diket. Men hans gångare hade gyllene hår, och var så fager, att det blänkte och skimrade hvar helst den gick fram. När nu resen fick se de begge pojkarne, ropade han och sporde, hvarföre de lupit ifrån honom. Han begynte tillika orda mycket fagert snack, och sade: »följen mig tillbaka, små piltar! jag vill gifva min guld-häst åt den ene af eder; den andre skall få så fager en kungadotter, som jag har i mitt våld.» Men pojkarne lyssnade icke till hans lockelser, utan lupu sin kos; och började så åter gå omkring i bygden och tigga.

När de hade vandrat både länge och väl, kommo de omsider till

en stor kungsgård, hvarest de gingo in och begärde tjenst. Konungen, som rådde öfver kungsgården, fattade behag till den yngste pojken för hans hurtighets skull, och upptog honom ibland sina svenner; men den äldre brodern gick omkring och tiggde, såsom förut. Det stod så om en^[40] rund tid, och svennen var väl liden af alla. Men när den äldre pojken fick veta hvad lycka hans broder hade gjort vid hofvet, blef han mycket afundsam, och ville icke gifva sig tillfreds, förr än äfven han kommit i tjenst hos konungen. Hofmannen bad nu för sin broder, och denne blef antagen till stall-svenn. Men lika som den yngste pojken var af alla väl omtalad, så blef stallsvennen illa liden, för sin falskhet och elakhet. Häröfver bar han stor harm i sitt hjerta, och tänkte icke så mycket på någonting, som huruledes han skulle förderfva sin broder och sjelf vinna konungens ynnest.

Konungen gick en dag till stallet, för att skåda sina fålar. När han skådat dem alla rundtomkring stannade han vid den gångaren, på hvilken han sjelf plögade rida, strök honom på länden, och sade till sina män: »sägen mig, hvar i verlden såg man en häst, så god som denna?» Stallsvennen tog genast till orda: 'Herre, konung! visserligen är eder gångare fager; men jag vet en annan, som långt öfvergår honom.' Konungen blef uppmärksam och sporde: »hvar finnes den hästen, och hvem kan skaffa mig den?» Stallsvennen sade: 'jag tror icke att någon kan skaffa den fålen, utom min broder. Han lärer ock bäst veta hvar den finnes.' Konungen fick nu en stor lust att ega hästen, hvarom han hört så mycket talas, och befallte hofmannen fara bort och hemta den. Hofmannen var icke mycket rädd; likväl hade han hellre stannat hemma. Men stallsvennen gladdes i sitt hjerta, och menade att hans broder väl knappast skulle återkomma ifrån den resan.

Hofmannen rustade sig nu till, och började sin färd. När han kom till bondens gård, gick han in, helsade höfviskt, och beddes ett godt råd huru han skulle uträtta konungens ärende. Men då bonden igenkände pojken, som hade rymt ifrån jätten,

undfick han honom vänligt, och lofvade bistånd i allt hvad han förmådde. De öfverlade så med hvarandra, och slutet blef som jag nu vill förtälja.

Om aftonen, sedan sol gått i skog, smög hofmannen fram till jättens boning. Han hade bundit en käpp vid ändan af ett tåg, och kastade käppen in genom stalls-gluggen. Sålunda klättrade han uppför väggen. När han nu hade kommit upp till[41] gluggen, drog han repet efter sig och hissade sig ned, intill dess han kom uti jättens fåla-hus. Derefter sadlade han tussens guldhäst, öppnade dörren, och red skyndsamt bort. När han så kom till bondens gård, blef en stor glädje att hans företag hade väl afluipit. Men hofmannen ville icke länge dväljas der, utan gjorde sig genast redo, och for hem till kungsgården. Då blef en stor undran öfver den fagra guld-hästen, och mest af alla förundrade sig konungen sjelf. Ifrån den dagen steg hofmannen allt mera i gunst hos sin herre; men stall-svennen harmades öfver hans lycka, och unnade sin broder intet godt.

En dag gick konungen till stallet, för att skåda sina fålar, såsom hans sed var. När han skådat dem alla rundtomkring stادنade han vid jättens guldhäst, klappade den på länden, och talte till sina män: »sägen mig, hvar i verlden såg man väl en sådan kostbarhet som denna?» Männen jakade att dess like näppeligen stod till finnandes. Men den svekfulle stallsvennen var genast redo, och mälte: »Herre, konung! visserligen är eder guldhäst en sällsynt klenod; men jag vet en annan dyr-grip, som vida öfvergår honom i kostbarhet.» Vid detta tal blef konungen uppmärksam, och sporde hvarom frågan var. Då begynte stallsvennen orda både vidt och bredt om den sköna lyktan, som sken klarare än månen i dess fylle. Konungen återtog: »hvar finnes den lyktan, och hvem kan skaffa mig den?» Stallsvennen sade: 'jag tror icke att någon kan skaffa eder den lyktan, utom min broder. Han lärer ock bäst veta hvar hon finnes.' Konungen fick nu en stor lust att ega mån-lyktan, hvarom han hört så mycket talas, och befallte hofmannen draga

bort och hemta den. Hofmannen var icke mycket rädd; likväl hade han gerna stadnat der han var. Men stallsvennen gladdes i sitt falska hjerta, och menade, att hans broder näppeligen skulle återkomma ifrån den färden, såsom förra gången.

Hofmannen rustade sig nu till, och begaf sig på väg. När han kom till bondens gård gick han in, tackade för sist, och beddes ett godt råd huru han skulle erhålla jättens mån-lykta. Bonden undfick honom på det bästa, och lofvade bistånd i allt hvad han kunde. När de så hade samspråkats, tog hofmannen farväl, och gaf sig ensam på färd till den grymme jätten.

[42]

Fram på aftonen, sedan det blifvit skumt, kom resen hem ur skogen. Han hade varit borta hela dagen, och var mycket hungrig. När han nu lyktat sitt qvällsmål, hade trälqvinnan förgätit hemta vatten. Då blef jätten misslynt, och sade: »har du glömt att jag vill dricka, hvarje gång jag har ätit?» Tjenstemön undskyllade sig, att det var så mörkt, hon kunde icke hitta vägen till källan. »Tag då min mån-lykta,» röt jätten med vred stämma. Qvinnan lät icke säga sig detta två gånger, utan ryckte den fagra lyktan ifrån väggen, och skyndade bort till källan. Men hennes färd aflopp emot förmodan; ty vid det hon lutade sig ned, var hofmannen tillreds, grep henne i fötterna, och ställde henne på hufvudet i brunns-hålet. Derefter tog han den fagra lyktan, som sken likt månen i dess fülle, och lopp hastigt derifrån. När han nu kom till bondens gård, blef en stor glädje att hans företag hade lyckats. Men hofmannen ville icke länge dväljas der, utan gjorde sig genast redo, och for till kungsgården. Här blef en stor undran öfver den kosteliga mån-lyktan, och mest af alla förundrade sig konungen sjelf. Efter den dagen blef hofmannen ännu mera kär för sin herre, och aktades ypperst ibland alla hans tjenare. Men stallsvennen bar afund emot honom i sitt hjerta, och tänkte alltjemt på råd, huru han skulle förderfva sin broder.

Någon tid derefter gick konungen åter igen till stallet, för att se sina fålar. Då han förlustat sig med att skåda dem alla, vände han sig till sina män och sade: »icke lärer det finnas någon konung, som kan berömma sig att ega större dyrbarheter än dem jag har; och vet jag ingenting som fattas mig.» Alla jakade härtill; men den svekfulle stallsvennen var genast redo, och mälte: »Herre, konung! visserligen besitter du många kostliga gripar; men jag vet en klenod, som vida öfvergår dem alla.» När konungen hörde detta, blef han mycket förundrad, och sporde: »hvarom talar du, och hvem kan skaffa mig den klenoden?» Då begynte stallsvennen orda både vidt och sidt om den fagra konungadottren, som var i jättens gård, och lyktade så sitt tal: »icke kan jag skaffa dig den unga mön; icke heller vet jag någon annan, som kan göra det, utom min[43] broder. Han lärer ock bäst veta, hvarest hon finnes.» Konungen fick nu en häftig åtrå att ega den sköna prinsessan, hvars fågring prisades så högt, och befallte hofmannen draga bort och hemta henne. Hofmannen var icke mycket rädd till sinnes; likväl hade han hellre stadnat der han var. Men stallsvennen glädde sig, och menade, att detta väl torde blifva den sista resan för hans broder.

Hofmannen rustade sig nu och red till bondens hemvist, såsom förra gången. Han gick in, tackade för sist, och beddes ett godt råd, huru han skulle vinna konunga-dottern ut ur jättens gård. När de hade rådsammats, sade bonden: »ditt förehafvande är svårt, och jag vet icke rätteligen huru det kan aflöpa; ty konunga-dottern sitter i högan loft, inom en förtrollad bur. Likväl är mitt råd, att du fäster jern-kilar i väggen, och så går upp till henne. Sedan står att se, om lyckan vill vara eder gunstig.» Hofmannen tackade för gubbens råd, och sade sig vilja följa det. Han tog derefter afsked, och vandrade till jättens stuga; men bonden unnade honom väl, och afbidade med oro hans återkomst.

Om qvällen sedan det blifvit mörkt, fästade hofmannen kilar i väggen, och kom sålunda upp i högan loft. Men jungfru-buren,

hvarest prinsessan satt fången, var förtrollad, så att ingen skulle kunna öppna låset, utom allenast den, som af ödet var bestämd att blifva möns brudgum. När nu konunga-dottern fick se den raske ungersvennen, gladdes hon i sitt hjerta; men låset sprang upp af sig sjelf, så att hofmannen kom in i buren. Han förtäljde derefter sitt ärende, och frågade om prinsessan ville följa honom. Härtill var hon villig, och gjorde sig straxt redo. När de nu gingo utför väggen, höll ungersvennen henne fast, att hon icke skulle falla, hvilket mön lät sig väl behaga. Derefter drogo de hastigt bort, och kommo till bondens gård. Men hofmannen ville icke bida, utan tog farväl af den rådkloke gubben, och lagade sig tillreds att fara hem. De färdades så till kungsgården; men under vägen fattade ungersvennen en häftig kärlek för den fagra mön, så att han trodde det skulle blifva hans död, om någon annan fick ega henne.

[44]

När de nu voro framme, blef stor glädje öfver hela konungens gård, att hofmannen kommit tillbaka; ty alla höllo honom kär, förutan hans broder, den elake stallsvennen. Konungen gick derefter att skåda sin unga brud, och det tycktes honom, att han aldrig hade sett en fagrare qvinna. Men vid han skulle tala henne till, se! – då kom den förtrollade buren tillbaka, och ingen kunde öppna låset, utom allenast han, som frälsat prinsessan ur jättens våld. Nu förstod konungen, att mön icke var bestämd att tillhöra honom. Han lät derföre tillreda ett präktigt bröllop, och gaf konungsdottern till brud åt den raske hofmannen, som för henne hade genomgått så mycken farlighet. När brölloppet hade stått med lust och lek i långan tid, tog konungen farväl af dem begge, och sände dem med stort följe hem till prinsessans fader. Här blef icke liten fröjd öfver hela riket, att konungen hade återfått sin enda dotter. Men hofmannen och hans gemål lefde lyckligt tillsammans i många, många år. Och när konungen, som var prinsessans fader, blef död, vardt hofmannen tagen till konung öfver riket. Der

lefver han, efter hvad jag hört sägas, och styrer landet
lyckosamt ännu i denna dag.